

PSIXOLOGIYA ILIMLARI

O'SMIRLARDAGI EMOTSIONAL INTELLEKT MUOMMOLARINING BOLALIKDAGI TO'SIQLARGA BOG'LIQLIGI

Z.T.Alisherova – doktorant

Andijon davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: emotsional intellekt, bolalik, o'smirlik, kattalar, zavqlanish, to'siqlar, muommolar, xavotirlanish, o'ziga ishonmaslik, hayotga bo'lgan intilish, yolg'izlanish, buz g'unchi fikrlar, qo'rquv, ijtimoiy muhit, xulq-atvor, ijtimoiylashuv.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, детство, подростковый возраст, взрослые, удовольствие, препятствия, проблемы, тревога, неуверенность в себе, страсть к жизни, одиночество, деструктивные мысли, страх, социальное окружение, поведение, социализация.

Key words: emotional intelligence, childhood, adolescence, adults, enjoyment, obstacles, problems, anxiety, self-doubt, passion for life, loneliness, destructive thoughts, fear, social environment, behavior, socialization.

Kirish. Hozirgi globallashuv jarayonida butun dunyoda yuz berayotgan jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni e'tiborga olgan holda, shuni ayta olamizki, bu o'zgarishlar har bir yosh avlodni psixik rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Jahon bilan har sohada ildamlab borishimiz uchun bolalikdan ularni psixik tarafdin yuqori intellekt egalari qilib tarbiyalash har birimizning asosiy vazifamizdir. Zero, "Hurmatli Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning Konstitutsiyamizning 26-yilliligi bag'ishlangan tantanali marosimda so'zlagan nutqida; – Farzandlarimizning qobiliyatini ro'yobga chiqarishga bolalikdan e'tibor berib, ularning kamoloti uchun barcha imkoniyatlarimizni safarbar etsak, yurtimizdan yana ko'plab Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug'beklar yetishib chiqadi. Men bunga ishonaman" – degan da'vati naqadar asosli ekanini guvohi bo'lib turibmiz.

Yosh davrlari ichida o'smirlik davri qiyin davr hisoblanib, o'smir shaxsi shakllanish tizimida yaqqol namoyon bo'ladigan bir qancha muammolarga duch keladi. O'smirlardagi emotsional intellektni yaxshi rivojlanmaganligi sababli xulq-atvorida psixologik muammolarning yuzaga kelishi va bunga globallashuvning ta'sirini kompleks o'rganishga olib keladi. Shu kungacha qilingan ilmiy ishlar doirasida kattalar va o'smirlar o'rtasidagi munosabatlarini tuzatish muammolarini o'rganish emotsional intellektning bolalikdagi to'siqlar ta'siri doirasida yetarlicha ochib berilmadi.

Muommoli holatlarni ota-ona munosabati tizimida o'rganilganini ko'rishimiz mumkin. P.N.Leventuyev fikricha, - O'smir xulqidagi tuturiqsizlik qo'zg'alish va tormozlanish protsessidagi muvozanatsizlik yoki oiladagi tarbiyada bo'ladigan ziddiyatlar yoki maktab va oila talablari orasida birlik bo'lmasligi yoki boshqa turli xarakterdagi qiziqishlar natijasida hosil bo'lishi mumkin. Taxminan ana shu sabablar xatti-harakat va e'tiqod o'rtasida tafovut keltirib chiqarishi ham mumkin [6:282], degan fikrlarni olg'a suradi. Bu fikrlar bizni o'smirlar ijtimoiylashuvida emotsional intellekt muhim psixologik omil ekanligini ochib

berish talabini qo'yadi. — "Chunki o'smirlarning xatti-harakatida muqobil, yangi sharoitlarda o'z o'rnini topa olmaganligidan psixik portlash hollari ham kuzatiladi. O'z davrida L.S.Vigotskiy bunday holatni «psixik rivojlanishdagi krizis» deb nomlagan. O'smirlik yoshida ularning xulq-atvoriga xos bo'lgan alohida xususiyatlarni jinsiy yetilishning boshlanishi bilan izohlab bo'lmaydi, Jinsiy yetilish o'smir xulq-atvoriga asosiy biologik omil sifatida ta'sir ko'rsatib, bu ta'sir bevosita emas, balki ko'proq bilvositadir. O'smirlik davriga ko'pincha so'zga kirmaslik, o'jarlik, tajanglik, va kamchiliklarini tan olmaslik, urishqoqlik kabi xususiyatlar xos" [2:63]. Bu fikrlar bizni o'smirlik davridagi muommolarni ildizlarini axtarish imkonini tug'diradi. Bu boradagi turli psixologik olimlarni bolalar rivojlanishidagi turli to'siqlar asoratini kelgusidagina moyon bo'lish shakllarini ochib berish vazifasini qo'yadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Psixologik va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish bizga xorijiy psixologiyada to'liq ochib berilgan psixanalitik, bixevioristik va kabi yondashuvlar vakillari gumanistik namoyondalarining o'smir shaxsidagi emotsional holatlarga ijtimoiylashuvning hamda globallashuvning ta'sirini ochib berish imkonini berdi. Erix Fromm fikricha, insonlarda aqliy salohiyat rivojlangani bilan ularni o'zaro bir-birlarini tushuna olish salohiyati orqada qolayapti.

Erix Frommning asl shaxs konsepsiyasini, radikal gumanizm g'oyalarini tahlil qiladigan bo'lsak, uning fikricha ishlab chiqarish texnika asri ya'ni globallashuv insonlarni yolg'izlikka buning natijasi o'laroq muommoli holatlarni namoyon bo'lishiga sabab bo'ladi". Rivojlanishning hozirgi tendensiyasi bugungi kun madaniyatining buyuk yutug'i bo'lgan individuallik va har bir insonning betakrorligiga tahdid solyapti" [5:11]. Erix Fromm fikricha, hozirgi zamonda insonlarda aqliy rivojlanish ilgarilab ketyapti, lekin insonning xulq-atvorini belgilovchi, unga ta'sir o'tkazuvchi his-tuyg'usining rivojlanishtirish ya'ni emotsional intellektortda qolyapti. Bunda tabiiy xohishlarini bostirish aql bilan

irodasini boshqarish ozodlikning mohiyati deb tushunildi.

Zigmund Freyding nazariyasida ham, Erix Fromm g'oyalarida ham "vijdon buyruqlarining mazmuni insoniy qadr-qimmatga nisbatan ahloqiy normalarning talablariga mutlaqo mos kelmaydi", [5:202] degan fikrni ko'rishimiz mumkin. Bola tug'ilgandan boshlab ota-onasiga qaramdir. Agar bolaning yoshligidan harakatchanligi, mustaqilligi, hayotdagi oddiy narsalardan ham zavqlanishini bostira boshlasa bola o'smirlikka o'tib ulg'aya boshlagan sari o'zi oyoqqa turishga noqobil ekanligini his etadi. O'smirda hayotga kurashuvchanlik, zavqlanish hislarini o'rnini o'ziga ishonmaslik egallaydi. O'ziga ishonmaslik tuyg'usi rivojlanib boradi. U biror narsani uddalashi uchun o'ziga yordamchi, suyanchiq do'st qidira boshlaydi. U ota-onasiga o'qituvchisiga yoki boshqa odamlarga suyanadi. Biror narsa o'xshamay qolsa osonlikcha aybni bularga to'nkaydi. Natijada, o'zi yolg'iz hayotda nimagadir erishishga ishonch yo'qoladi. Bularning ildizlari bolaning zavqlanish mustaqilligini bostirishi natijasida xavotirlanishning keltirib chiqaradi. Erix Fromm fikricha; "Spontanlik yetishmasligidan kelib chiqqan bu qaramlik ayni vaqtda insonning himoya vositasidir, biroq, bu ojizlik, qaramlik hissinini ham vujudga keltiradi" [5:213].

O'smirning manfaatlariga bo'lgan tahdid xoh u moddiy, xoh emotsional bo'sin bu uning xulq-atvorida tashvishni keltirib chiqaradi. O'smir shaxsi hayotda uchraydigan oddiy, hayotiy vaziyatlardan ham katta tashvishga tushib qoladi. Bu tashvish vahima chiqaradi. Bu kuchsizlik erksizlikni keltirib chiqaradi. O'smir mustaqil bo'lishni, uni fikrlarini eshitishlarini, qarorlarini qabul qilinishini xohlaydi. Fikrlari eshitilmasa, tanqid ko'p eshitgan bolada erksizlik vujudga keladi. Tashvish doimiy psixologik holatiga aylanadi". Biroq tashvish garchi anglanmagan bo'lsada, doimiy bo'lishi mumkin. Bunday tashvish sizga tashqi olam tahdid qilayotganini doimiy sezish tufayli kelib chiqadi" [5:218]. O'zini yolg'iz sezgan o'smir hissiy, emotsional, aqliy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish uchun o'ziga bo'lgan ichki ishonch yetishmasligi sabab o'zini vaqtiga mazmum kiritishni xohlaydi. U ularni turli internet o'yinlarida, virtual olamda topadi. Hayotning o'z qonun qoidasi mavjud. Agar o'smir erkin rivojlanishiga uning hissiy holatlari hamda aqliy imkoniyatlari namoyon bo'lishiga to'sqinlik qilishiga, erksizlikni keltirib chiqaruvchi omillar mavjud bo'lsa, hayotga bo'lgan energiya yemirilishiga olib keladi. O'smir shaxsida agressiv xulq-atvor kuchayadi. Boshqacha qilib aytganda hayotga bo'lgan intilish va buzg'unchilikka moyillik o'zaro mustaqil omillar emas, balki ular bir-biriga nisbatan o'zaro aloqador, bog'langan" [5:220].

Bundan shunday xulosa qilamizki, demak hayotga bo'lgan intilish va buzg'unchilikka moyillik bir-biri

bilan o'zaro bog'langan ekan. O'smirlardagi mustaqillikka intilish omilini mustahkamlab, mustaqil chiqargan qarorlarini inobatga olish lozim. Har bitta mustaqil fikr, qarorlar rad etilavermasligi lozimdir". Hayotga bo'ysindiruvchi qiyinchiliklar rad etilganlik va ijtimoiy vaziyatlar hamda shart-sharoitlar buzg'unchi xulq-atvorni vujudga keltiradi. Buning natijasida atrofdagilarga nisbatan hamda o'ziga nisbatan turli buzg'unchi fikrlar, holatlar shu yerdan paydo bo'ladi. Natijada o'smirlarda o'zining avvalgi ishonchi yo'qoladi. O'zi xohlaganini qilishi undagi g'oyani amalga oshirishi uchun hayotga intilish va zavq yetishmaydi. U o'zini g'oyasini kuch deb hisoblaydi. Kattalarga moslashishga harakat qiladi. "Hozirgi jamiyatda insonning robotlashuvi o'rtacha odamning ojizligi va qat'iyatsizligini yana ham kuchaytiradi. Shu boisdan ham u o'ziga ishonch beradigan va shubhalardan ozod qiladigan yangi hokimiyatga bo'ysunishga tayyor" [5:244].

Hozirgi global jarayonlar har bir shaxsning hayotiy yashash tarziga qulayliklarni yaratibgina qolmay, har bir odamning aqliy, hissiy, emotsional imkoniyatlariga to'la namoyon etishi uchun moddiy asos yaratish va shu bilan birga uning ishlab chiqarish unumdorligini oshirish hamda ish vaqtini qisqartirishi lozim. "Ular nevrotik yechimga olib keladigan shart-sharoitlarni o'zgarmagan shaklda qoldiradi" [5:277]. Bu bilan Erix Fromm inson shaxsi nevrotik tipga aylanyapti, unda agressiv xulq-atvorning namoyon bo'lishida iztiroblarni davomli bo'lishining asosiy dinamik omili – bu fan-texnika sanoatining rivojlanishi-globallashuv jarayonidir deb qaraydi.

Tahlil va natijalar. Agar ichki psixologik, ruhiy qo'llab quvvatlashlarimiz o'z individualligimizni qaror toptirishga imkon bersagina, tashqi tarafdagi bosimlar bizni xulq-atvorimizda emotsional muommolarni rivojlanishiga sabab bo'la olmaydi. Hozirgi iqtisodiy shart-sharoitlar o'smirning yolg'izlanishi va ojizligini kuchaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Madaniy omillar o'smirlarga ham salbiy ham ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Bizning mintalitetimizdan kelib chiqib boladagi haqiqiy his-tiyg'ularni bostirish, bola tarbiyasining ilk davrlaridanoq boshlanadi.

O'zbek olimalaridan Zamira Nishonova boshchiligidagi chiqarilgan "Rivojlanish psixologiyasi va Pedagogik psixologiya" kitobida keltirilishicha "Ko'pgina o'smirlarda o'zidan qoniqmaslik holati kuzatiladi. Shuningdek, o'zi haqidagi mavjud fikrlarining bugun unda sodir bolayotgan o'zgarishlarga to'g'ri kelmayotganligi o'smirning asabiylashishiga olib keladi. Bu esa o'smirda o'zi haqida salbiy fikr va qo'rquvni yuzaga keltirishi mumkin. Ba'zi o'smirlarni nima uchun atrofdagilar, kattalar, shuningdek, ota-onasiga qarshi chiqayotganligini anglay olmayotganligi tashvishga

soladi” [4:327]. Bundan ko‘rinib turibdiki, emotsional intellektning yetishmasligi o‘smirlarda muommolarni keltirib chiqaradi. O‘smir o‘zidagi emotsional to‘g‘ri baholay omasligini tan olmaydi. Unda o‘zini katta bo‘lib qolganlik hissi yuqori o‘rinni egallaydi. O‘zidagi xavotirlanishlarni asosiy omili vaziyatni to‘gi his qila olmaslikdir. “O‘smir o‘zida bolayotgan o‘zgarishlar, uni tashvishga solayotgan muammolar haqida kattalar bilan bolishishga katta ehtiyoj sezadi, lekin buni hech qachon birinchi bolib o‘zi boshlamaydi. O‘smir o‘ziga nisbatan yosh bolalardek qilinadigan muomala-munosabatiga qattiq norozilik bildiradi, o‘smirlar muloqoti nihoyatda o‘zgaruvchanligi bilan xarakterlanadi [4:340]. O‘smir shaxslararo munosabatlarda muommolarga duch keladi. Chunki uning psixikasi bolalarga xos, ehtiyojlari esa kattalarga xos bo‘ladi. Uning talablari oshgan sari, mustaqillikka intilgan sari ota ona uni tergashi hamda nazoratga olishi yoqmay qoladi. Atrofdagilar bilan qanchalik konfliktga borgan sari o‘smirda uni hech kim tushuna olmaslik tuyg‘usi shakllana boradi. Natijada o‘zini yolg‘iz seza boshlaydi.

“O‘smirlarning psixik o‘rishini harakatga keltiruvchi kuch nima? O‘smirning psixik o‘rishini harakatga keltiruvchi kuch — uning faoliyatini vujudga keltirgan yangi ehtiyojlar bilan ularni qondirish imkoniyatlari o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar tizimining namoyon bo‘lishidir” [4:342]. - degan edi o‘zbek olimalarimizdan Zamira Nishonova

Xulosa va takliflar. Biz ko‘rib chiqadigan o‘smirlar xulq-atvor o‘zgarishlarida globallashuvning ta’siri, ijtimoiy muhitning, shu jumladan jamiyatning ham o‘rni borligi aniqlandi. Shuningdek, shaxslararo munosabatlar tizimi sifatida munozarali munosabatlarda, o‘z Men ini yuqori qo‘yuvchi o‘smirlarda, kattalar va o‘smirlar o‘rtasidagi konfliktlaridaroivojlanadi. “O‘smirning o‘z kuchiga to‘la ishonmasligi uni butun vositalar bilan shunchaki

o‘zini katta kishi bo‘lib qolganligini ta’kidlashga majbur qilibgina qolmay, shu bilan birga bu tuyg‘uni yetarli baholay olmaslik holatini ham vujudga keltiradi” [4:330]. O‘zbekistonlik olimalarimiz A.Do‘stmuhammedova, Z.T.Nishonova esa, - “o‘smirlik yoshidagi agressivlikni sabablarini” o‘zi haqidagi mavjud fikrlarning bugun unda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarga to‘g‘ri kelmayotganligi o‘smirni asabiylashishiga olib keladi. Bu esa o‘smirda o‘zi haqida salbiy fikr va qo‘rquvni yuzaga keltirishi mumkin” [3:136] deb ta’kidlaganlar. Kattalar va o‘smirlar o‘rtasidagi kelishmovchilikni kuchayishi, o‘smirlarni vaziyatni to‘liq anglab yetmasligi, to‘g‘ri baholab olmasligidan turli muommoli vaziyatlarni kelib chiqishini ko‘rishimiz mumkin. Bularning barchasi emotsional intellektning yetarlicha rivojlanmaganligidan darak beradi.

Bu bizni oldimizga bajarishimiz kerak bo‘lgan bir nechta vazifalarni qo‘yadi:

O‘smirlarda emotsional intellektning rivojlantirish, kattalar va o‘smirlar o‘rtasidagi munosabatlar va ular o‘rtasidagi o‘zaro kelishmovchiliklar sabablarini aniqlash.

Ularning birgalikdagi izchil munosabatlarini yaxshilash; o‘smir-kattalar o‘rtasidagi muommoni yuzaga kelish sabablarini aniqlash; muommolarni tuzatish faoliyatini aniqlash.

O‘smirlikda emosional intellekt muommolariga uchramasliklari uchun ota onalarga bolalardagi zavqlanish tuyg‘usi kattalar tomonidan bostirilmaligi, ularga erkinlik va o‘ziga ishonch tuyg‘ularini shakllantirish uchun internet o‘yinlarini cheklab turli tabiatdagi o‘yinlarga almashtirish sharoitlarini qilib berish kerakligi tavsiya etiladi.

Bu tushunchalar o‘smir hayotidagi o‘z o‘rnini, o‘z ichki pozitsiyasini va o‘z-o‘zini anglashning eng muhim poydevori bo‘lgan oila va Jamiyat va ijtimoiy muhit faoliyatining asosiy sharti hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Bilimli avlod – buyuk kelajakning, tadbirkor xalq – farovon hayotning, do‘stona hamkorlik esa taraqqiyotning kafolatidir. / Xalq so‘zi gazetasi. O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi qabul qilinganining 26- yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. <https://xs.uz/uzkr>
2. Davletshin M.G., Do‘stmuhammedova Sh., Mavlonov M., To‘ychiyeva S. Yosh davrlari va pedagogik-psixologiya. O‘quv metodik qo‘llanma. –Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU., 2004. 63-b.
3. Do‘stmuhammedova Sh.A., Nishonova Z.T., Jalilova S.X., Karimova Sh.T., Alimbayev Sh.T. Yosh davrlari va pedagogik-psixologiya. –Toshkent: 2013, 136-b.
4. Nishonova Z.T., Kamilova N.G., Abdullayeva D.U., Xolnazarova M.X. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya. –Toshkent: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2019.
5. Erix Fromm Ozodlikdan qochish. –Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2021.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada o‘smirlik davridagi emotsional intellekt muommolarining asosiy sababi bolalikdagi to‘siqlarga bog‘liqligi yoritib berilgan. O‘smirlarning bu davridagi emotsional intellekti-empatiya, o‘zini qabul qilish, boshqalarni tushuna olish, vaziyatlarni to‘g‘ri baholab, to‘g‘ri hal qila olish salohiyati ularni shakllantirish yo‘nalishlari hamda shaxslararo munosabatlardagi muommoli xulq atvorining namoyon bo‘lish yo‘nalishlari bolalikdagi omillarga ham bog‘liqligi ko‘rsatib o‘tilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье основная причина проблем эмоционального интеллекта в подростковом возрасте объясняется препятствиями в детстве. Эмоциональный интеллект подростков в этот период - эмпатия, самопринятие, способность понимать других, способность правильно оценивать и решать ситуации, направления

их формирования, проявления проблемного поведения в межличностных отношениях. направления зависят от факторов детства.

SUMMARY. In this article, the main cause of emotional intelligence problems in adolescence is explained by childhood obstacles. The emotional intelligence of adolescents in this period-empathy, self-acceptance, the ability to understand others, the ability to correctly assess and solve situations, the directions of their formation, and the manifestations of problematic behavior in interpersonal relationships. It has been shown that the directions depend on childhood factors.

BULLINGNING KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI

G.J.Berdiyeva – *psixologiya fanlari bo'yicha filosoifiya doktori*

Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti

Tayanch so'zlar: bullying, psixologik ta'sir, kichik maktab yoshi, emotsional rivojlanish, ijtimoiy munosabatlar, oilaviy muhit, maktab muhiti, psixologik salomatlik.

Ключевые слова: буллинг, психологическое воздействие, младший школьный возраст, эмоциональное развитие, социальные отношения, семейная среда, школьная среда, психологическое благополучие.

Key words: bullying, psychological impact, primary school age, emotional development, social relationships, family environment, school environment, psychological well-being.

Kirish. Kichik maktab yoshidagi bolalar rivojlanishining o'ziga xos jihatlari ularning ijtimoiy muhitdagi o'rni, emotsional barqarorligi va ijtimoiy muloqotga bo'lgan ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu yosh davrida bolalarning shaxs sifatida shakllanishi davom etadi, ular o'z-o'zini anglash, ijtimoiy o'zaro ta'sir va hissiy o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Shu bilan birga, bu davrda ular turli xil psixologik va ijtimoiy muammolarga duch kelishadi. Ushbu muammolar orasida bullying, ya'ni zo'ravonlik va ta'qib qilish, ayniqsa, dolzarb masala hisoblanadi.

Bulling kichik maktab yoshidagi bolalar uchun nafaqat ijtimoiy muhitdagi o'zaro munosabatlarga, balki ular psixologiyasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada bullingning bolalar psixologiyasiga qanday ta'sir ko'rsatishi, uning sabab va oqibatlari, shuningdek, oldini olish va bartaraf etish yo'llari haqida batafsil tahlil beriladi.

Adabiyotlar talili va metodlar. Bulling – "ta'qib va zo'ravonlik" ma'nosini bildirib, kollektivdagi zaiflarni (qurbonlar yosh yoki katta bo'lishi mumkin!) qasddan va muntazam ta'qib qilishdir. Bullingning psixologik, jismoniy, ochiq yoki ko'rinmas shakllari mavjud [1:27]. Ta'qib deganda, odatda, tahqirlash, ustidan kulish, ataylab e'tibor bermaslik, kamsitish va kaltaklash tushuniladi. Ko'p hollarda bullying bir martalik hodisa emas. Faqatgina «g'alati» yoki «zaif» bo'lganlarga emas, har qanday bola bullying qurboni bo'lishi mumkin. Odatda, ta'qibning sababi – sinfdoshlar orasida hukmronlik qilishga intilish. Hozir bullying butun dunyoda, jumladan, O'zbekistonda ham dolzarb masalalardan biriga aylangan. BMT tadqiqotida aytilishicha, yoshlarning uchdan ikki qismi maktabda ta'qibga uchraydi. Ko'p hollarda bolalar maktabdagi nizolarni kattalardan berkitadi [2:112]. Har uchinchi bola o'zi ham ta'qibda bir necha bor ishtirok etgan. Bulling nimasi bilan xavfli: har qanday zo'ravonlik va ta'qib qurbonning ruhiyatiga zarar yetkazadi. Tadqiqotga ko'ra, ta'qibga uchragan

bolalarning sog'lig'i, xususan ruhiy sog'lig'i ham yomonlashadi. Yoshlar yolg'izlanib, ularda tushkunlik va ojizlik, vahima hissi shakllanadi. Ba'zilar o'z joniga qasd qiladi. Lekin zo'ravonlar ham xavf ostida ekan: ular o'z tengdoshlariga qaraganda alkogol va narkotik qaramligiga muhtalo bo'lar ekan. Zo'ravonlar ham tushkunlik va suitsid vasvasasiga tushishga moyilroqdir. Zaman shiddat bilan rivojlanib bormoqda, bullying holva, hozir kiberbullying paydo bo'lgan: kiberbullying bullingning o'zginasi, faqat endi ta'qib internetda, «Telegram», «Instagram» «Facebook», «Odnoklassniki» kabi ijtimoiy tarmoqlar va bloglarda, hatto telefon va SMS orqali amalga oshiriladi. Kiberbullenlar qurbonini 24 soat ta'qib qilishi mumkin [3].

Muhokama va natijalar. Bulling tushunchasi turli fanlarda turlicha talqin etiladi. Psixologiya fanida bullying – bu doimiy takrorlanib turuvchi, qasddan zarar yetkazish, kuch namoyish qilish yoki boshqa shaxsni psixologik bosim ostida qoldirishni anglatadi. Bu jarayonda bir shaxs yoki guruh boshqasiga qarshi salbiy munosabat va harakatlar orqali o'z kuchini namoyish qiladi. Bullingning uch asosiy turi ajratiladi:

Jismoniy bullying: turtkilash, urish, zarar yetkazish kabi harakatlar. Og'zaki bullying: haqorat qilish, masxara qilish, tahdidlar.

Ijtimoiy bullying: guruhdan chetlatish, izolyatsiya qilish, ijtimoiy mavqe'ni tushirishga qaratilgan harakatlar [4]. Bullingning bu turlari, ayniqsa, kichik maktab yoshidagi bolalar orasida keng tarqalgan bo'lib, har bir turining psixologik ta'siri o'ziga xosdir. Bu yoshdagi bolalar hali emotsional jihatdan to'liq barqaror emasligi va ijtimoiy ko'nikmalarning to'liq shakllanmaganligi sababli bullingning oqibatlariga ayniqsa moyil bo'ladilar.

Bullingning kichik maktab yoshidagi bolalar psixologiyasiga ta'siri. Bullingning kichik maktab yoshidagi bolalar psixologiyasiga ta'siri keng ko'lamlı va chuqurdir. Ushbu ta'sirni quyidagi asosiy yo'nalishlarda ko'rib chiqish mumkin: